

KERR Ü FERR (VUR-KAÇ) SAVAŞ TEKNİĞİNİN DİVAN ŞİİRİNE YANSIMASI*

Kaplan ÜSTÜNER**

Öz

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaşlarda çeşitli teknikler uygulanmıştır. Bunlardan birisi de kerr ü ferr/vur-kaç tekniğidir. Bu teknikte, aniden saldırıya geçen birlikler bir süre çarpıştıktan sonra geriye çekilir, fırsatını buldukça bunu tekrarlar. Eski Türklerde, Selçuklularda ve Osmanlının özellikle ilk döneminde kerr ü ferr savaş tekniğinin uygulandığı bilinmektedir. Bu çalışmada, savaş tekniklerinden biri olan kerr ü ferrin, çok zengin kaynaklardan beslendiği bilinen Divan şiirine yansımaları araştırılmış ve tespit edilen örnekleri açıklanmıştır.

Asıl anlamı savaşta saldırma ve çekilme/vur-kaç demek olan Arapça kerr ü ferr birleşik ismi, Farsça ker ve fer kelimelerinin etkisi ile kendi anlamından başka güç/kuvvet/büyüklik ve zînet/süs gibi manalarda da kullanılmıştır.

Kerr ü ferrin kullanıldığı anlamlar örnek şiirlerle ortaya konmuştur. Kerr ü ferrin vur-kaç savaş tekniği anlamında kullanıldığı beyitler farklı bir eda ile işlenmiştir. Konuyla ilgili şiirlerde, savaşla ilgili kelimelerin fazlalığı; savaşta çarpışma seslerinin duyurulmaya çalışılması; k ve t gibi kalın seslerin sıklıkla kullanılması; Behram ve Dârâ gibi kahramanlığı ile meşhur hükümdarların övülen kişi için benzetme ögesi olarak yer alması ve aruz vezninin uzun kalıplarının seçilmesi dikkat çeker.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Vur-kaç Savaş Tekniği, Şair.

* Bu yazı, Çankırı'da 1-3 Kasım tarihleri arasında düzenlenen "Türk Harp Edebiyatı" konulu I. Uluslararası Türkîyat Sempozyumu'nda sunulan bildirinin düzenlenmiş halidir.

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, kaplanustuner@yahoo.com

THE REFLECTION OF “KERR U FERR” / SHOOT- ESCAPE WAR TECHNIQUE TO DIVAN POEM

Abstract

Various techniques were applied at the wars as old as human history. One of them is kerr ü ferr/shoot-escape technique, also. In this technique, suddenly attacked troops after fighting for a while are being pulled back, repeating this when they find the opportunity to it. It have been known that at the first periods in Ancient Turks, the Seljuks and especially in Ottomans have applied kerr ü ferr technique. In this paper have been investigated reflection of one of the war techniques which is kerr ü ferr from Divan poetry which known is feeding from very sources and have been stated its detected examples.

The original meaning which to say attack and withdrawal/ shoot- escape at the battle Arabic unified name kerr ü ferr have been used another meaning of its meaning such as power/force/size, and ornamental also, with effect of Persian words ker and fer.

The using meanings of kerr ü ferr put forth with examples poems. Kerr ü ferr couplets which used as meaning of “shoot-escape war technique” were processed with a different expression. Poems on the subject, excess of words about war; the studying announce collision sounds in war; frequently used thick sounds such as k and t; monarch which famed with heroism such as Behram and Dârâ take part in analogy item and election of prosody meter’s long molds have been draws attention.

Key Words: *Divan Poetry, Shoot-escape War Technique, Poet.*

Giriş

Kuran’dan mitolojiye, peygamber kıssalarından efsanelere, tasavvuftan astronomiye kadar çok zengin ve çeşitli konulardan beslenen Divan şiirinin, savaş tekniklerinden biri olan kerr ü ferrden söz edip etmediğinin araştırılması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma, daha geniş araştırma isteyen mesnevi, mecmua ve diğer manzum eserlerinin dışarıda tutulmasıyla sadece divanlarla sınırlandırılmıştır.

Arapça olan *kerr* ve *fer* kelimelerinin sözlük anlamları şöyledir:

Kerr: Bir şeyden vazgeçtikten sonra tekrar ona, o işe yönelme.

Ferr: Geri çekilme, firar, kaçma.

Kerr ü ferr: Savaşta saldırma ve çekilme; savaşta bir aralık geriledikten sonra tekrar saldırma; düşman üzerine hücum edip bir

müddet kaçamak gösterdikten sonra yine geri dönerek hamle etmek suretiyle olan cenk.

Dikkat edileceği üzere *kerr ü ferr* Arapça iki kelimenin Farsça atıf/bağlama edatı (ü) ile birleşmesinden meydana gelmiş bir birleşik isimdir ve kelimelerin ikisi de şeddeldir.

Sözlüklerde eski harflerle yazılışı aynı olan (kef, ra ve fe, ra harfleri) ve şeddesiz yazılan Farsça *ker* ve *fer* kelimeleri de vardır. Bu kelimelerin lügat anlamları ise şu şekildedir:

Ker: 1. Sağır 2. kuvvet ve kudret 3. meram ve maksat.

Fer: 1. Parlaklık, aydınlık, nur 2. zînet, süs, bezek 3. güç, kuvvet, takat, nüfuz, iktidar, tantana, debdebe, şan, şevket/büyüklik. Mükemmel Osmanlı Lügati ve Kâmûs-ı Türki'de bu kelimenin şeddeli olarak da kullanılabileceği kayıtlıdır.

Ferheng-i Fârisî ve Büyük Farsça-Türkçe Sözlük'te ise *kerr ü ferrin* anlamı *celâl, haşmet, şükûh/ululuk, görkem, azamet* olarak verilmiştir.

Ahmet Talat Onay (Onay 2009: 450) da *kerr ü ferrin* anlamını *kudret, miknet/kuvvet, şan ve şevket* olarak vermiş ve halk arasında da kullanılan *şanlı kudretli* manasındaki *kerli ferli* sözünün *kerr ü ferrden* geldiğini ifade etmiştir.

Türk Dili Kurumu sözlüğünde de *kelli fellî* sıfatının anlamı, *kılığı kıyafeti düzgün, olgun ve gösterişli (kimse), kerli ferli* olarak verildiğinden *kelli fellî* sözcüğünün *kerli ferli*den geldiği anlaşılmaktadır.

Kerr ü ferrin lügat anlamlarını verdikten sonra vur-kaç denilen savaş tekniği hakkında kısaca şunlar söylenebilir. İnsanlık tarihi kadar eski olan savaşlarda çeşitli teknikler uygulanagelmıştır. Bu tekniklerden birisi de *kerr ü ferr* denilen *vur-kaçtır*. Bu teknikte, aniden saldırıya geçen birlikler bir süre çarpıştıktan sonra geriye çekilir, fırsatını buldukça bunu tekrarlar. Vur-kaç tekniği daha ziyade düzenli ordulara göre sayının daha az ve savaş tecrübesinin yeterli olmadığı zamanlarda tercih edilmiştir. Düşman kuvvetlerinin bu teknik sonucunda bozguna uğratılmasından sonra, daha önceden tespit edilen güvenli yerlere geri çekilme söz konusu olur. Eski Türklerde, Selçuklularda ve Osmanlının özellikle ilk döneminde *kerr ü ferr* (vur-kaç) savaş tekniği uygulanmıştır (Koca 2003: 99-102; Agoston 2009: 198; Terzi 2009: 195).

Şimdi Divan şiirinde *kerr ü ferrin* kullanıldığı anlam dairelerine bakabiliriz.

Vur-kaç Savaş Tekniği

Süheylî aşağıdaki beytin alındığı kasidesinin baş tarafına şu notu düşmüştür: Ol sâhib-i seyf ü kalem ve fazîlet ü keremde ‘alem olan mahdûm-ı mükerrem ‘Osmân Paşa-yı celflü’l-himem hazretleri Celâlî Hasan üstine sefer ü ‘azîmet itdükde dinmişdür. Bu ifadeler beytin anlamının açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olmaktadır. Beyitte tam bir savaş sahnesi tasvir edilmektedir. Çarpışma sesleri... Allah Allah nidaları... Eşkîyanın tamamının perişan olması ve dağılması... Bu zafer, vur-kaç taktiğinin sonucunda gelmiştir. Önce geri çekilen Osman Paşa’nın askerleri, tekrar gür bir sesle saldırarak eşkıyayı darmadağın etmiştir:

Eşkîyânun tağilup cem‘i perîşân oldı
İşidüp velvele-i ‘adl ile ol kerr ü ferî (Süheylî, Kaside, 38/10)

Şu beyitte de övülen kişinin vur-kaç taktiği uygulayarak doğuya doğru ilerlemesini sürdürdüğü takdirde, önünde hiçbir düşmanın duramayacağı ve bulunduğu yeri terk edip kaçacağı belirtilir. Beyitte, aynı kökten gelen ferr ile firâr kelimelerinin bir arada kullanılarak cinas (iştikak) sanatı yapılması dikkat çeker:

İdesin ger kerr ü ferr ile teveccüh şarka sen
İdemez ol tahtgâhında karâr eyler firâr (Edirneli Nazmî, Kaside, 15/60)

Sâbit’in beytinde memduhun övgüsü yapılmakta ve savaş sahnesi resmedilmektedir. Övülen kişinin saldırı anında çıkardığı sesler o kadar gür çıkıyor ki dünyayı bir baştan bir başa kaplıyor ve cesaret, adalet ve kahramanlığı ile meşhur İran padişahı Behram’ın (Tökel 2000: 117-120) vur-kaç taktiği uygularken çıkardığı sesleri dahi bastırıyor. Beyitte bir karşılaştırma söz konusudur. Şair övdüğü kişinin çarpışırken çıkardığı gür sesin, Behram’ın sesini bastırarak derecede olduğunu mübalağa ile dile getirmektedir:

Basıldı debdebe-i kerr ü ferr-i Behrâm’ı
Yayıldı âleme âvâz-ı savletün yek-ser (Sâbit, Kaside, 16/9)

Edirneli Nazmî de övülen kişinin Gürcistan kavmine (Gürcü milletine) kerr ü ferr/vur-kaç savaş tekniğini gösterdiğini dile getirmektedir. Burada vur-kaç taktiğini bilmeyen Gürcülerle yapılan savaşlar anlatılmıştır. Şair, memduhun hemen her zaman önce geriye çekilip sonra kan dökken kılıcıyla saldırmak suretiyle bu tekniği bilmeyen Gürcülere karşı uyguladığını söylemektedir. *Dem* kelimesinin beyitte kastedilmeyen *kan* anlamıyla *hûn* kelimesi arasında da îhâm-ı tenâsüb yapılmıştır:

Tîg-i hûn-bâr ile her bâr işbu demler hem bugün

Kavm-i Gürcistâna sensin gösteren kerr ü ferî (Edirneli Nazmî, Kıt'a, 8/6)

Şu beyitte kerr ü ferrin dikkat çekici bir kullanımına rastlıyoruz. Belâgat meydanı ile vur-kaç uygulamaları ve kalem ile at arasında ilgi kurulmuştur. Savaşın vur-kaç taktiğini uygulayabilmek için iyi bir atın olması gerektiği gibi, belâgat kurallarına uygun şekilde şiir yazabilmek için de iyi bir kaleme (şiir kaideleri, edebî bilgiler, hayal gücü, yetenek vs. gibi) ihtiyaç vardır. Vurup kaçmakta atın hızlı olması gerektiği gibi, kalem de kıvrak (akıcı, zekâ oyunlarına sahip vs.) olmalıdır. Savaşın inceliklerini bilen galip geldiği gibi, belagatin inceliklerini bilen de iyi şiir yazabilir. Şair, belâgat meydanında iyi bir kaleme sahip olduğu ve nitelikli şiir yazdığı düşüncesindedir:

Bilir âyîn-i kerr ü ferri meydân-ı belâgatda

Benim edhem-nijâd-ı esb-i hâmem Dâniş, Gazel,

211/7)

Kuvvet, Ululuk

Kerr ü ferrin Divan şiirinde ikinci olarak güç, kuvvet, takat, nüfuz, iktidar, tantana, debdebe, şan, şevket/büyükük, celâl, haşmet, şükûh/ululuk, görkem, azamet gibi anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz.

Kerr ü fer şu beyitte şevket ve şan ile aynı anlamda kullanılmıştır. Bu sıfatlara sahip olan ise bir sultan istiaresiyle karşımıza çıkan sevgilidir. Aşk pazarında sevgiliye köle ve kurban olmaktan asla çekinilmez:

Kulı kurbânı olsam n'ola bâzâr-ı muhabbetde

Gelen bu kerr ü fer bu şevket ü şân ile şâhumdur (Beyânî, Gazel,

193/3)

Aşağıdaki beyitte kerr ü ferr, şükûh/ululuk ve şevket/büyükük ile benzer anlamdadır. Övülen kişi elinde keskin kılıç ve önünde hükümrânlık sembolü tuğ ile durmaktadır:

Kerr ü ferr ü şükûh u şevket ile

Tüğ önünde elinde tığ-ı bürân (Filibeli Vecdî, Kaside, 16/15)

Dârâ ululuk, ihtişam, azamet ve şaş'a sembolü olup taç ve tahtıyla dillere destan olmuş bir İran hükümdarıdır. Şehname'nin ünlü kahramanlarından olan Dârâ, kendi zamanına kadar görülen hükümdarların en kuvvetlisi ve en zengini idi. Hükümdar gayet uzun, altın işlemeli, kolları geniş erguvanî bir kaftan giyerdi. Ayağında sarı renkte ayakkabı, başında altın ile müzeyyen bir taç bulunurdu (Tökel 2000: 150-156). Beyitte övülen kişi/sultan/sevgili hem haşmeti hem de

güzel tarzı ile Dârâ ile mukayese edilmektedir. Kerr ü fer, haşmet anlamıyla uyum içindedir:

Kerr ü ferr ile nedür bunca şehâ tarz-ı hasen
Sanki haşmetle bu gün tahtına Dârâ geldi (Ereğlili Tûrabî, Kıt'a,

36/3)

Padişahı öven bir şairin kerr ü ferre (güç, kudret, büyüklük, görkem) sahip olmasına şaşılmamalıdır:

Bu kadar kerr ü ferrüm olsa n'ola
Ki senâkâr-ı tâc-dâram ben (Gelibolulu Mustafa Âlî, Kaside,

91/22)

Güç ve kuvvet ile tenasüp içinde kullanılan kerr ü ferin bir gün sona ereceği söylenir:

Hâk-i hakîre şimdi berâber olup yatur
Ol kerr ü ferr ü miknet ü tâb u tüvân kanı (Tâcî-zâde Ca'fer Çelebî, Terkîb-bent, 31/4-7)

Kerr ü ferr şu beyitte câh/makam ve itibar ile aynı anlamda kullanılmıştır. Fesat ehlinin yüksek makamlara geldiği ve itibar kazandığı ifade edilir:

Ehl-i salâh cümle olup hâr u nâ-tüvân
Ehl-i fesâd cümle bulup câh u kerr ü fer (Nâkâm, Kaside, 5/6)

Nâşid'e göre ise memduh eğer atına kerr ü ferr/azametle binip sürse dünyayı boynuzları üzerinde taşıdığına inanılan öküz (gâv-ı zemîn) (Onay 2009: 199-200) dahi korkudan titrer. Beyitte gulûv derecesinde bir mübalağaya yer verilmiştir:

İcrâ edip nice hüner ol dâver-i Hayder-siyer
At sürse ger bâ-kerr ü fer lerzân olur gâv-ı zemîn (Nâşid, Kaside,

39/5)

Aşağıdaki beyitte de büyüklüğün altın ve gümüş gibi değerli madenlerle gösterilmesi anlatılır. Dünyada sadece altın ve gümüş biriktirmekle meşgul olup bunlarla büyüklüğün gösterilmeye çalışılması yerilir:

Meşgûl olup cihâna kılup cem'-i sîm ü zer
Sîm ü zer ile eyledim izhâr-ı kerr ü fer (Nâkâm, Terkîb-bent,

3/3-1)

Süs, Güzellik

Farsça *fer* kelimesinin anlamlarından biri olan *zinet, süs, bezek*, kerr ü fer birleşik isminin üçüncü mânâsı olarak Divan şiirinde kullanılmıştır. Örnek şiirlerde kerr ü ferrin zinet, süs yanında *güzellik*

anlamını da bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Konuyla ilgili şu beyitler örnek olarak verilebilir.

Şuh bir güzelin düğün alayına binmekten amacının zamanın mahbuplarına
kerr ü ferini/zinetini, süsünü ve güzelliğini göstermek olduğu söylenir:

Meger kasdı düğün alayına binmekden ol şûhun

Mahâbîb-i zamâna kerr ü fer göstermek istermiş (Muvakkit-zâde
Muhammed Pertev, Gazel, 258/5)

Kıskanç kişinin görünce kendinden geçmesine yahut kendini kaybetmesine ve vücudunun çok zayıflamasına yol açan memduhün/sevgilinin süsü ve güzelliği olmalıdır:

Bu kerr ü ferr ile anı görünce kendüden gitdi

Hasûdun kalmadı aslâ vücûdi key za'îf oldu (Türâbî, Kıta, 181/3)

Sonuç

Asıl anlamı *savaşa saldırma ve çekilme/vur-kaç* demek olan Arapça *kerr ü ferr* birleşik ismi, Farsça *ker* ve *fer* kelimelerinin etkisi ile kendi anlamından başka güç/kuvvet/büyüklik ve zînet/süs gibi manalarda da kullanıldığı konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Kerr ü ferrin bütün anlamlarının Divan şiirine yansımaları örnek şiirlerle ortaya konmuştur.

Hayatın her aşamasında varlığını hissettiren Divan şiirinin, savaş tekniklerinden biri olan vur-kaçı nasıl işlediği örneklerle anlatılmıştır.

Kerr ü ferrin vur-kaç savaş tekniği anlamında kullanıldığı beyitlerde farklı bir eda olduğu görülmüştür. Söz konusu beyitlerde eşkıya, dağılmak, perişan olmak, velvele, karar edememek, firar etmek, basılmak, debdebe, ses, savlet, tîğ, hun-bâr, meydan, esb gibi savaşla ilgili kelimelerin fazlalığı dikkat çeker. Velvele, debdebe, âvâz-ı savlet gibi sesle ilgili kelimelerin kullanımı ile savaştaki çarpışma sesleri okuyucuya duyurulmaya çalışılır. Behram ve Dârâ gibi kahramanlığı ile meşhur hükümdarlar, memduh için benzetme ögesi olarak yer alır. Aruz vezninin uzun kalıplarının seçilmesi ve k, t gibi kalın seslerin sıklıkla kullanılması da konuyla ilgili beyitlerin özellikleri arasında sayılabilir.

Bu çalışmada, Türk kültür ve sosyal hayatının en ince ayrıntılarının Divan şiirinde kendine yer bulabildiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Agoston, Gabor (2009). ““Savaş, Osmanlı Dönemi”, TDVİA, C. 36, İstanbul.

Aksoyak, İ. Hakkı (1999). Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni, Ankara.

Ali Nazîmâ, Fâik Reşad (2002). *Mükemmel Osmanlı Lügati*, Ankara.

- Başpınar, Fatih, **Beyânî Dîvânı İnceleme-Metin**, e-kitap: www.kulturturizm.gov.tr
- Bektaş, Ekrem (2007). Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı, Malatya.
- Birgören, Hamdi (2004). **Dâniş Dîvânı**, Gazi Üniv. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (2007). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Ankara.
- Doktor Muhammed Mu'in (1371). **Ferheng-i Fârisî**, C. 3, Tahran.
- Erünsal, İsmail E. (1983). The Life and Works of Tâci-zâde Ca'fer Çelebî, With Critical Edition of His Divân, İstanbul.
- Harmancı, M. Esat, **Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Dîvânı**, e-kitap: www.kulturturizm.gov.tr
- Kanar, Mehmet (1993). **Büyük Farsça-Türkçe Sözlük**, İstanbul.
- Karabey, Turgut (1991). **Bosnalı Alaeddin Sâbit Divan**, Sivas.
- Kavruk, Hasan ve Bahir Selçuk (2009). **Filibeli Vecdî ve Dîvân'ı**, Malatya.
- Koca, Salim (2003). **Türk Kültürünün Temelleri**, C. 2, Ankara.
- Mehmed Salâhî (1313). **Kâmûs-ı Osmânî**, İstanbul.
- Mert, Aslı (2012). **Nâkâm Divanı (İnceleme-Tenkitledir Metin)**, Cumhuriyet Üniv. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Muallim Nâci, (1995). **Lûgat-ı Nâci**, İstanbul.
- Mutçalı, Serdar (1995). **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul.
- Okuyucu, Cihan (2004). **Ereğlilî Tûrâbî Divanı**, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talât (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü - Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Haz. Cemal Kurnaz, İstanbul.
- Şemseddin Samî, (2007). **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul.
- Şükûn, Ziya (1996). Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya, C. 3. İstanbul.
- Terzi, Mustafa Zeki (2009). "*Savaş, İslam Tarihi*", **TDVİA**, C. 36, İstanbul.
- Tökel, Dursun Ali (2000). Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi, Ankara. Üst, Sibel (2012). **Edirneli Nazmî Dîvânı (İnceleme-Metin)**, e-kitap: www.kulturturizm.gov.tr
- Zülfe, Ömer (1998). **Nâşid Dîvânı**, Marmara Üniv. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. e-kitap: www.kulturturizm.gov.tr